

Ieșirea din timp. Perspectivele nemuririi cibernetice

Otilia UNGUREANU (RĂUȚĂ)
Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava
otiliaungureanu83@yahoo.com

Abstract: Starting from the idea that literature wins its place in the middle of Posthumanist debates through anchoring in the repercussions of technology questioning over the human, our present paper aims to emphasize the human being's collateral implications. Analysing the changes through which the characters of the novel *Vincent Nemuritorul*, written by Bogdan Suceavă, led us towards the assumption that the “death” which it is “lived” in a cybernetic environment, that creates an illusionary image of a paradise negotiates the human up to its complete eradication. The primary utopia of a world in which the human can taste the eternity, enjoying all those things that his limited biological living denied to him is replaced by a dystopian vision concerning an endless non-human existence. Death, technologically embellished, is revealed not as an end of an embodied life, but as a start of dehumanization through the transformation of human resorts still stuffed with feelings in frustrated, emptied of affectivity entities. The mixture of human and technology cannot be balanced so as to maintain the human qualities and to use the advantages of the technology. Inbetween those two states it is a war that unleashes through which is pursued an ultimate and complete invading in the human by the technology. The real death doesn't come together with the detachment from the body, but together with the estrangement from all that it is typically human.

Keywords: *Bogdan Suceavă, postumanism, death, immortality, technology.*

Motto: „Moartea este îngrozitoare, dar ar fi și mai îngrozitoare conștiința că vei trăi de-a pururi și nu vei muri niciodată.” (Anton Pavlovici Cehov)

Fără a se limita la o singură paradigmă de definire, conceptul de postumanism se poziționează undeva la răscrucea dintre uman și tehnologic, dezvoltând aspecte variate ale implicațiilor progresului în existența umană.

Lumea postumană se deschide printre altele și către cercetările științifice care vizează îmbunătățirea omului cu ajutorul bioingineriei și al geneticii. Se dezvoltă astfel diverse scenarii postumane între care și procedeul prin intermediul căruia întregul intelect al unui creier biologic este transferat într-un computer – *mind uploading*. Avantajele downloadării creierului uman pe un suport electronic nu se rezumă la faptul că nu mai există îmbătrânire în lipsa materialului biologic, ci se extind la nivelul posibilității de a călători cu viteza luminii, de a procesa gândurile extrem de rapid, de a evolua la nivel intelectual și în cele din urmă de a

duce o viață foarte economică, lipsită de nevoi, griji, durere sau boală. Ni se propune deci să folosim tehnologia ca instrument de depășire a limitelor legate de viațuire, dezvoltare intelectuală sau sănătate. Dacă în acest caz vorbim despre o nouă fiziologie a omului din viitor, eliberată de existența biologică fragilă, și mediată tehnologic, ne întrebăm automat dacă va exista implicit și o redefinire a valorilor umane.

În contexte asemănătoare, „postumanismul se naște din necesitatea teoretizării unui alt tip de om și de umanitate, ancorate într-o lume tehnologică care le modifică substanțial vechile atribute” [Petroșel, 2014: 3]. Tehnologia acaparează viața, iar umanitatea în sine este pusă în primejdie. Conceptul de *natură umană* suferă modificări în urma grefării factorului tehnologic, evoluând spre redefinirea ca *natură postumană*, concept paradoxal în care „primul termen își păstrează încă sensul proaspăt și rebel al creației vii, iar al doilea aduce cu el toată povara dezvoltării tehnologice” [Petroșel, 2014: 3]. Postumanismul deschide astfel frontierele unei lumi în care este pus sub semnul întrebării conceptul de *homo sapiens*, nu într-o manieră de truism, ci dintr-o necesitate evidentă a unei reconstrucții identitare.

Dincolo de noile proiecte științifice sau de interacțiunile om-mașină din domeniul medical, ca elemente postumane cu impact vizibil și de cele mai multe ori benefic, observăm influența acestui factor asupra imaginației creatoare din literatură, textele ce abordează acest univers tematic devenind un spațiu în care melanjul dintre uman și tehnologic capătă dimensiuni vizionare. Astfel, literatura își găsește locul în centrul dezbaterilor postumaniste, ancorându-se în problematizarea repercusiunilor mașinii asupra umanului, imaginând scenarii care permit cititorului să vadă mai clar pericolul iminent al tehnologizării.

Unul dintre romanele de acest tip, *Vincent nemuritorul*, scris de Bogdan Suceavă, ne permite să vizualizăm implicațiile tehnologiei în viața omului, textul construind o lume ce suferă ample mutații interioare în condițiile anulării perspectivei morții. Viziunea universală asupra finalității vieții se schimbă odată cu identificarea incidentelor unui posibil timp infinit care aruncă ființa umană într-un labirint postum(an) fără ieșire.

Lucrarea de față se construiește pe evidențierea implicațiilor colaterale ale nemuririi, urmărind transformările ființei dincolo de ne-ființă. Dacă ar exista posibilitatea nemuririi, am fi oare conștienți că s-ar putea să plătim pentru ea un preț mult prea mare? Ce îl face pe om să fie om? Este moartea o condiție a umanității noastre? Dispensarea de trup este un factor ce contribuie la dezumanizarea ființei?

Introduși într-un viitor destul de apropiat de noi, primăvara anului 2036, constatăm că lumea evocată în romanul *Vincent nemuritorul* se află în mijlocul unei descoperiri importante – programul *Spring After Winter* –, prin care se urmărește transferarea memoriei umane pe un modul cibernetic, ce păstrează toate caracteristicile persoanei, oferindu-se astfel accesul la nemurire. Romanul prezintă mai multe tipuri de perspective asupra programului *SAW*, începând cu cea religioasă, medicală și filozofică, ca priviri din exterior asupra ideii de existență în absența trupului. Odată cu trecerea lui Vincent de la existența încarnată la (in)existența modulară, ni se oferă un punct de vedere din interior, ce scoate la iveală adevăratele pericole ale trăirii la nesfârșit.

Implicând o frică accentuată, datorată mai ales faptului că nimeni nu știe cu adevărat ce s-ar putea afla „dincolo”, ideea morții angoasează ființa umană, care își mărturisește oroarea în mod public:

„Ne e frică de moarte. Trăim într-o perioadă în care nimic nu înspăimântă mai mult decât aneantizarea, și oamenii de știință au făcut tot ce se poate ca să găsească leac acestei temeri. Vrem să fugim de anihilarea absolută, și pentru asta suntem gata să găsim surogate ale vieții reale.” [Suceavă, 2008: 37].

Imaginea morții ca fatalitate începe însă să își piardă conturul, dezvoltându-se în schimb ideea morții ca alegere a omului care, nemaiputând să trăiască într-un trup măcinat de boală, decide să investească într-o alternativă ce îi permite existența independent de corporalitate. Perspectiva unui timp infinit nu se deschide însă fără ca omul să ofere ceva în schimb. Primul lucru la care va trebui să renunțe este trupul de cele mai multe ori extrem de slăbit și bolnav, sacrificiu de care toate personajele romanului sunt conștiente însă într-o manieră limitată. Dezlipirea de corp se face fără urmă de remușcare pentru inițiativa care este în cele din urmă o formă de sinucidere, dar și fără intuirea pericolelor ce se vor arăta odată cu pătrunderea în existența cibernetică fără sfârșit. Pe de altă parte, conform spuselor lui G.C. Jung, în momentul în care omul urmărește o țintă exactă căreia trebuie i se dedice în întregime, i se pretinde sacrificarea acelei funcții care este socotită a fi cea mai prețioasă, a instinctului celui mai puternic. În acest context, așa cum Tertullian săvârșește *sacrificium intellectus*, pentru a putea atinge un prag înalt al credinței în Dumnezeu, iar Origene săvârșește *sacrificium phalli*, suspendând astfel legătura senzuală cu lumea pentru același scop mistic [Jung, 1971: 21-24], tot așa omului i se cere să renunțe, pentru atingerea veșniciei, la trup, ca la bunul cel mai de preț, (așa cum vor realiza mult mai târziu personajele romanului), nu ca la o carcasă carnală dispensabilă și fără valoare. Mult prea târziu omul va realiza că prețul veșniciei – în contextul în care trupul devine monedă de schimb pentru viața eternă – este în mod paradoxal prea scump.

Emisiunea *Programul de Seară* reprezintă în roman rampa de lansare a diverselor teorii asupra ideii de nemurire, oferind totodată și accesul la primele informații oferite de persoane ce au trecut prin operația de transfer pe un modul *SAW*. Aflăm astfel că noua formă de nemurire include avantajele dispunerii de același timbru vocal, vedere în orice loc al lumii aflat în baza de date, în oricare moment al zilei, lipsa durerii, lipsa oboselii și implicit a nevoii de somn, lipsa durerii, lipsa nevoii de hrană și anularea oricăror nevoi fiziologice. Singurele dezavantaje, care nu par însă să contrabalanseze aceste privilegii, ar fi cele senzoriale, olfactive și tactile:

„— Uneori mi-e dor de mirosul de portocale. Îmi aduc aminte cum era, îmi plăcea... Și mi-e dor de o bere. Mi-e dor de senzația aceea de amețelă plăcută pe care ți-o dă berea. Mi-e dor să joc biliard într-un bar. Mi-e dor să miros aerul sărat al mării. Mi-e dor să transpir. Am muncit mult, e dorința cuiva căruia i-a plăcut să stea în aer liber, să muncească.” [Suceavă, 2008: 40].

Bolnav de cancer, Vincent găsește ca soluție salvatoare transferarea pe un modul *SAW*, însă instinctiv realizează înainte de a face acest pas că e posibil să existe și ceva mai rău decât aneantizarea de care se teme inițial:

„— Mi-e frică de un singur lucru. Să nu fie un soi de jumătate moarte, jumătate viață, o stare mizerabilă din care să nu te mai poți extrage niciodată. O mizerie în care sinuciderea să nu fie o opțiune.” [Suceavă, 2008: 51]

Destul de curând va afla că presupunerea sa se va dovedi adevărată. În noua lui formă, închis într-o cutie așezată într-un sertar, Vincent simte nevoia să se bucure de binemeritata și definitivă vacanță, refuzând să mai lucreze sau să se implice în proiecte științifice atunci când i se oferă posibilitatea. Timpul nelimitat de care se bucură la început ajunge să fie apăsător după o vreme, plictiseala luând curând locul entuziasmului inițial, ca

un rezultat al faptului că în lumea aceasta digitală „nu se întâmplă acele lucruri alerte care în lumea de carne și sânge te aruncă în fiecare zi de la disperare la bucurie, de la furie la îmbrățișări, de la calm la pasiune.” [Suceavă, 2008: 96].

Prin intermediul unui alt personaj transferat pe modulele *SAW* ni se transmite într-o manieră extrem de lucidă adevărata problemă a unei lumi nemuritoare: „...nemurirea asta nu arată deloc așa cum credeam eu. Nu am niciun obiectiv, niciun țel personal, nu există niciun premiu în acest joc în care nu se dau premii” [Suceavă, 2008: 113].

Umanitatea pare să fie condiționată de sistemul efort-premiu, care dă rost vieții. A simți durerea alături de plăcere, a căpăta prin muncă grea un lucru, a transpira după ce o zi întreagă ai depus efort fizic, toate sunt elemente ce fac parte din umanitatea noastră. Lipsită nu în primul rând de trupul de carne, ci de greutățile vieții reale, de durere fizică, de riscurile și eșecurile tipice, dar mai ales de perspectiva unei finalități a vieții, ființa se goleşte de conținut uman, de conștiință morală, retrăgându-se treptat într-un pesimism crud.

Moartea cosmetizată tehnologic se dezvăluie astfel nu ca final al vieții încarnate, ci ca început al dezumanizării prin transformarea resorturilor umane încărcate încă de sentimente în entități frustrate, golite de afectivitate. Amestecul de uman și tehnologic nu se poate echilibra în așa măsură încât să se păstreze calitățile umanului și să se poată folosi avantajele tehnologiei. Între cele două stări se declanșează un război prin care se urmărește invadarea definitivă și completă a umanului de către tehnologic. Adevărata moarte nu vine odată cu dezlăpirea de trup, ci odată cu înstrăinarea față de tot ce este caracteristic umanului.

Momentul în care personajul principal al romanului, Vincent, realizează că din punct de vedere legal este considerat decedat și că nu se mai poate bucura de nici un privilegiu caracteristic omului, mai mult chiar soția sa încearcă să-și refacă viața alături de un alt bărbat, marchează începutul veritabil al degradării ființei. În mod paradoxal orice sentiment pozitiv simțit altădată în lumea reală, iubirea pentru soție și copil, simpatia pentru prieteni, mila, nu mai pot fi simțite în lumea cibernetica la fel, ci sunt de fapt detectate doar instinctiv, mecanic, pornind de la procedeul amintirii trăirilor anterioare. Frustrările și ura însă se dezvoltă extrem de „viu”, chiar în această lume care nu se supune unor principiilor carnale:

„...singurul lucru care se înmagazinează dincolo de lumea văzută și dincolo de lumea nevăzută este ranchiuna” [Suceavă, 2008: 158].

Rolul de altădată al morții, de a induce frica dar și de a tempera pornirile și excesele, este suprimat, iar *omul* etern poate instinctiv simți ura, frustrarea, dorința de răzbunare fără a se teme de consecințe deoarece „din paradis nu există iertare pentru minciună, pentru duplicitate” [Suceavă, 2008: 165]. Ființa trăiește prelungirile unui timp care alterează atât raportarea la propria persoană cât și la alteritate. Ideea de finalitate a vieții ni se arată astfel ca o condiție a umanității care ține sub control orice exces al omului care se naște ca ființă înclinată în mod natural spre a face răul:

„Căci oamenii de carne și de sânge sunt decenți (atunci când sunt decenți) numai pentru că au imaginea limitării vremii lor. Ideea că există un final al istoriei personale îi reține de la tot soiul de blestemății de care, altfel ar fi oricând capabili. În vechime, când groaza de neant depășea credința în orice basm sau cauză, decența era o măsură a groazei și, în multe situații, singura ei stavilă. Numai teama de flăcările eterne putea induce o nuanță de decență într-un sistem biologic bazat pe axoni pervertibili” [Suceavă, 2008: 174].

Legătura permanentă a lumii cibernetice cu lumea reală nu poate suplini lipsurile ființei deposedate mai întâi de carcasa corporală și mai apoi de ritmul tipic uman ca nucleu ce gestionează premisele vieții reale. Astfel, majoritatea pacienților de pe modulele *SAW* dezvoltă tipologii și manifestări asemănătoare bolnavilor psihici din viața reală, cu diferența că tehnologia nu poate oferi un tratament, iar ființa cibernetică este lipsită atât de ochii ce pot izola imaginile care produc disconfort, cât și de somnul care liniștește și oferă uitarea. Dezechilibrul până la demență al pacienților *SAW* scoate în evidență faptul că „spiritul uman nu e clădit ca să suporte imortalitatea” [Suceavă, 2008: 115].

Progresul uman se descoperă în aceste condiții ca dezvoltare în linie ascensională numai la nivel științific, pe când la nivel uman, progresul devine în mod paradoxal un instrument de regres al omului spre bestie, prin care se distruge particularitățile individului. C.G. Jung observă: „Cu cât ne întoarcem mai mult în istorie, cu atât vedem că personalitatea dispare sub stratul colectivității. Iar dacă mergem mai jos către psihologia primitivă, descoperim că acolo noțiunea de individ nici nu există.” [Jung, 1971: 17]. Iată cum evoluția se traduce la nivel psihologic ca o involuție, iar mecanizarea instinctelor, anihilarea sentimentelor și a emoțiilor vor transforma, așa cum se va întâmpla și cu Vincent, un om sensibil într-un criminal cu sânge rece, lipsit de remușcări.

Analizând tipurile psihologice umane – tipul introvertit sau tipul extravertit – C.G. Jung afirmă că acestea sunt caracterizate în proporții echilibrate de factorul *a gândi*, *a simți*, *a avea senzații* sau *a intui*. Omul posedă ambele mecanisme ca expresie a ritmului de viață normal. Alternarea ritmică a celor două forme de activitate psihică ar trebui să corespundă cursului normal al vieții. Dar condițiile de existență și uneori dispoziția psihică perturbă acest mecanism interior, favorizându-se sau limitându-se unii dintre acești factori care cer echilibru [Jung, 1971: 12]. Putem observa cum Vincent, ca prototip al individului postuman, evoluează de la o tipologie *extravertită* structurată pe echilibrul premiselor gândirii, sentimentelor, senzațiilor și intuiției, spre o tipologie *introvertită*, ce se construiește însă pe o platformă dezechilibrată, bazată numai pe funcția *rațională* și *intuitivă*.

Perspectiva non-tragismului morții lui Mark nu rezidă din satisfacerea orgoliului rănit prin răzbumare, cât din conștientizarea că existența cibernetică este la fel de tragică sau chiar mai tragică decât inexistența. Remarca lucidă a lui Vincent în momentul în care Elsa îndurerată de moartea lui Mark simte că ar fi fost mai liniștită să-l fi știut pe un modul *SAW*, decât pierdut pentru totdeauna, comprimă realitatea exactă a viețuirii într-un timp fără sfârșit: „— Draga mea, te înșeli. Cred că e la fel de tragic și dacă ajungi pe modul.” [Suceavă, 2008: 167].

Utilizarea tehnologiei depășește limitele ființei umane, se reușește prelungirea vieții umane până la atingerea nemuririi, până când se va ajunge la situația în care *omul* va fi înlocuit de ființe mutante, construite dintr-un amestec de biologic și tehnologic:

„Ultimul om va fi înconjurat de gigantice blocuri pline cu module *SAW*, cuprinzător monument static al memoriei fericirilor și frustrărilor trecute, incluzând toate iluziile și utopiile de după 2029 Anno Domini, reunite, recompuse, încorporate în ansambluri cibernetice care la vremea aceea se vor îngriji singure de buna lor stare și nu vor mai avea nevoie de nimic viu pentru a exista de-a pururi. Ultimul om își va asigura singur ultima intervenție chirurgicală, a cărei finalitate va fi eternizarea cibernetică. Ultimul om va privi fără tristețe ultimul apus cu ochi vii și nu va avea nici un regret.” [Suceavă, 2008: 172]

Această moarte care „se trăiește” în mediu cibernetic, ce creează imaginea iluzorie a unui paradis, negociază umanul până la eradicarea lui completă. Utopia inițială a unei lumi

în care moartea și-a pierdut puterea, iar omul descătușat de frică poate gusta eternitatea, bucurându-se de tot ceea ce existența biologică limitată i-a negat, este înlocuită cu o viziune distopică asupra unei existențe non-umane fără sfârșit. Concluziile personajului principal, Vincent, demonstrează încă o dată impactul negativ al tehnologicului asupra umanului, prin mecanizarea trăirilor:

„Acum știu ce se întâmplă cu intelectul în condițiile vieții eterne: gândirea devine lucidă, rece, raționamentele devin pragmatice și caustice, iar toate acestea par că se petrec în absența *umanității*, că au loc odată cu suspendarea ei integrală.” [Suceavă, 2008: 172]

Nu dezlipirea de trup anihilează umanitatea, ci pierderea obiectivelor vieții, deoarece ființa umană nu poate exista fără un scop; seva din care își trage forța umanitatea noastră se materializează în țelurile existenței. Viața cibernetică predispune la pierderea scopurilor vieții și duce la adâncirea într-o existență care și-a pierdut sensul. Pierderea umanității în acest context este iminentă:

„– Nicio ființă umană nu poate exista fără un scop. Umanitatea noastră trece prin scopurile pe care ni le asumăm, ține de alegerile pe care le facem pentru a ne atinge țelul. În absența acestei ținte a călătoriei noastre, riscul de a ne rătăci în propriul labirint e atât de mare, încât nu mai rămâne nimic din noi. În absența capacității noastre de a ne dedica cu disciplină unui scop bine definit, umanitatea noastră profundă are de suferit, suntem sărăciți și riscăm să ne adâncim într-o cădere cu potențial distructiv”. [Suceavă, 2008: 172]

Sfidarea granițelor om-mașină și perspectiva nemuririi tehnologice ni se dezvăluie prin intermediul viziunii lui Bogdan Suceavă ca început al definitivării unei epoci postumane în care omul este condamnat să trăiască pentru totdeauna într-un univers în care nu mai are nimic de pierdut decât pe el însuși. Trăirea veșniciei, devine în mod paradoxal, odată cu decuparea și expulzarea factorului *uman* din profilul individului, o trăire a morții... pentru veșnicie.

BIBLIOGRAFIE

- Jung, 1997: C.G. Jung, *Tipuri psihologice*, traducere din germană de Viorica Nișcov (ediția 1971), București, Editura Humanitas.
- Petroșel, 2014: Daniela Petroșel, *Era Mașinii. Studii despre imaginarul tehnologic în literatură*, București, Editura Tracus Arte.
- Suceavă, 2008: Bogdan Suceavă, *Vincent nemuritorul*, București, Editura Curtea Veche.